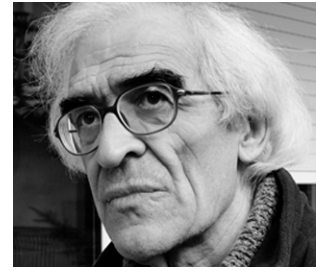

Per què paraules?

Lluís Solà

El primer vers d'una de les grans composicions tardanes de Joan Vinyoli comença així: "Per què paraules?". És una pregunta pesant situada en un punt decisiu del poema, just al començament, quan la veu assaja d'obrir-se un pas en la realitat i encara tot és possible, però també massa tendre, massa delicat. En tot cas, és el que vindrà immediatament després el que començarà a orientar amb força el rumb dels primers sons i del text. Ara bé, aquesta pregunta ni tan solament acaba el vers o primera entonació del vers. Només n'erigeix abruptament, exigentment, la primera part, el primer compàs, el compàs més breu. La podem comparar als acords o cops de percussió inicials amb què alguns músics han cregut que havien d'iniciar una simfonia o un quartet. Ben bé com si la potència dels primers moments fes gairebé impossible la continuació de la peça o volguessin manifestar-nos que qualsevol continuació és provisional i esporàdica. I, tanmateix, ho sabem, hi ha continuació, hi ha evolució, en el poema de Joan Vinyoli i en els poemes en general, en les simfonies i quartets.

La pregunta que comença tan radicalment el trajecte de la veu pertany al text *Elegia de Vallvidrera*, un títol que anuncia dos elements fonamentals de tota manifestació verbal. El primer element, elegia, ens refereix el caràcter o clima en què es mou la composició, el temperament i el temperament que pren en l'escala dels afectes. No hi ha paraula que no estigui impregnada per l'estat afectiu del qui la pronuncia. L'afectivitat no és una facultat de l'home de la qual puguem prescindir o no. L'afectivitat, que es vertebrava sempre en estats afectius, constitueix una condició de l'home i una qualitat inherent. La poesia, l'art, sempre ho han sabut i ho han tingut en compte. En canvi, en altres dominis de l'activitat humana, sovint han aparegut reticències i resistències a l'actuació de l'afectivitat. D'altra banda, el mot "elegia" no únicament reconeix el clima personal que ha afectat el procés de composició del text, el clima a partir del qual i gràcies al qual el text s'articu-

la. El mot ens posa a més sobre la pista d'una determinada identificació de l'estat afectiu del poema amb el que impregnen altres textos de la tradició occidental, és a dir, el clima o estat elegíac. Vinyoli, doncs, en denominar "elegia" el poema vincula un estat personal al sentiment que han experimentat molts homes i molts poetes d'altres èpoques. Situa el seu estat dins la història de l'afectivitat humana.

El segon element del títol, el topònim "Vallvidrera", anuncia el lloc des d'on i a partir d'on és anunciada la paraula. La veu sempre ha de ser articulada o modulada en un lloc, que esdevé el lloc. Sigui una ciutat, una casa, un bosc o un desert. El jo que anuncia la paraula, només la pot anunciar en un lloc, en el lloc. L'absoluta necessitat material d'un cos perquè hi hagi veu humana exigeix així mateix l'absoluta situació del jo en un lloc. La veu, doncs, sempre és ací i no pas en un altre lloc. Però el lloc de l'home i de la paraula no és únicament un indret físic o geogràfic. És també un lloc històric i comunitari determinat. Perquè hi hagi paraula també cal que un tu, que una comunitat de tus que viuen i creixen sota la mateixa paraula, però cadascun sol en la veu i sol en la paraula, faci possible la constitució i la vehiculació del diàleg. No únicament la veu, doncs, sinó també la llengua requereix un lloc, el lloc. I quan la paraula és anunciada, llavors el lloc esdevé el centre del món, el fonament indispensable.

És, doncs, en un estat afectiu determinat i en un lloc determinat que s'erigeix la pregunta ineludible que trenca el silenci i que inicia l'entonació del poema: "Per què paraules?" La pregunta, que només ocupa la primera part del vers, ens torna de cop al silenci. Fa sensible, oïble, la ruptura del començament melòdic quan la melodia tot just comença a concretar-se, a vertebrar-se. L'aturada brusca de l'impuls inicial trenca el vers i provoca una regolfada de l'energia que transporta. En certa manera, ens torna al començament i, així, el vers adquireix una energia addicional. Però, per damunt de tot, ens expressa, en la ruptura melòdica i rítmica del vers i

en la insuturació que es produeix, la manera com són conformades les percepcions físiques i psíquiques en un determinat moment històric. Per això la forma d'aquest vers no és una excepció. El curs brusc, juxtaposat, tensionat, trencat que el manifesta més aviat es presenta com el patró principal de composició musical de tot el poema. Ens consta que el Vinyoli de la darrera època és un mestre en els ajustaments i en les dislocacions del vers. En les ruptures i en els estiraments o arrossegaments de la unitat melòdica i oracional que és el vers ha situat en bona part l'expressió de la percepció del ritme de les coses, la percepció del ritme de l'experiència. No solament, però, la seva percepció, ans, sobretot, la que ha configurat l'estat i el to vitals dels homes i dones de la seva època.

Però, de fet, el vers no es pot aturar. I en resulta una situació paradoxal. D'una banda, la pregunta "Per què paraules?", que llança el text cap a la seva realització, reclama una resposta, com totes les preguntes. D'una altra banda, la categoria de la pregunta posa en qüestió qualsevol possibilitat de teixir un text, d'establir un curs o un discurs. La pregunta és un detonant absolut que fa saltar la possibilitat de resposta. Car, amb què serà satisfeta aquesta i qualsevol pregunta si no és amb paraules? Ara bé, aquesta no és una pregunta com les altres preguntes. Aquesta és la pregunta més difícil, és la pregunta definitiva, essencial. Després d'aquesta pregunta ja no ens podem fer més preguntes ni podem esperar cap mena de resposta. No únicament, doncs, hi ha una aturada melòdica quasi al centre del primer vers sinó que, sobretot, es produeix un col·lapse del sistema verbal, de la llengua com a llengua. La primera part del vers es demana per la utilitat i la necessitat d'allò que constitueix la substància primera de la poesia i, probablement, no solament de la poesia. La paraula del vers es demana pel valor, pel sentit i per la necessitat de les paraules. És com si el cos posés en dubte declaradament la seva utilitat i la seva necessitat com a cos. L'aturada hauria de ser definitiva. Com es pot continuar un vers davant d'aquesta situació? I, tanmateix, el vers continua. Els poetes, com els altres homes, es troben en situacions difícils o molt difícils, però els poetes s'hi troben especialment en els versos. I saben, com els altres homes, que, a desgrat de tot, cal prosseguir.

Ara, en l'obra de la poesia com en l'obra de la sensibilitat, del saber i de la consciència humanes ens movem imprescindiblement en les paraules i amb les paraules. I la segona part del vers, el que hauria hagut de ser l'acabament de l'oració i de la

melodia de la primera part, per bé que es trobi pràcticament desguarnida, desfundada, incapacitada per fer-ho, ha de reprendre la paraula. No es proposa pas, però, de constituir-se en una resposta a la pregunta exigent. El que sap que ha de fer i fa és no cedir. Ha d'inventar, trobar un altre to, assajar el salt. El vers sap que la música no es pot acabar, que necessita sons i paraules per continuar-se. Sap que el vers i el poema es nodreixen justament d'aquesta substància, i que els homes, el món i les coses també se'n nodreixen. El vers accepta la situació escandalosa a què l'ha portat la pregunta i, amb la paraula, planta una altra vegada la veu i construeix una segona melodia. I és així que el vers ens diu: "ei, no m'he pas ensorrat, no m'he pas acabat, encara no ets ni a la segona meitat de la meua presència, i si bé potser et sembla impossible que pugui continuar, tanmateix continuo, com continuen les coses del món passi el que passi." I d'aquesta manera declara que només amb la paraula els homes i els poetes poden posar de manifest la qüestió de les paraules.

Que hagi pogut ser començat un poema amb una pregunta així, "Per què paraules?", posa en evidència una situació històrica en què l'home ha posat en dubte l'home. Cada vegada que discutim la funció o el valor de la paraula discutim sobre la funció i el valor de l'home. El que de fet, però, és realment històric és que el poema es pugui fer aquesta pregunta i que no sigui ni estrany ni extemporani que se la faci. És justament la situació natural de desconfiança que denota envers la paraula el que en fa un autèntic signe històric. Joan Vinyoli sap copsar la naturalitat amb què aquest signe opera dins la seva època i, alhora, l'excepcionalitat, la insostenibilitat que representa. La contundència energètica amb què llança el primer vers expressa la consciència de tal situació i el sofriment que causa. Que la poesia sigui una de les tasques humanes més sensibles i més vulnerables als accidents de les paraules és lògic i necessari. En el moment que no ho fos deixaria de ser un dels llocs eminents de manifestació de la condició humana.

No costa gaire d'arribar a la constatació que tota l'època contemporània ha viscut, a occident si més no, sota la preocupació per la paraula. Fenòmens molt diversos, procedents de la vida política, social, econòmica, religiosa, nacional, ciutadana i, fins i tot, dels cercles mateixos de l'ensenyament, han afectat la imatge i el valor que l'home tenia de l'home. La paraula, l'òrgan més important de què disposa l'home per representar i per representar-se, per pensar i per pensar-se, per ser l'ésser

expressiu que li pertoca, no podia restar al marge dels camins difícils, feixucs i sovint dramàtics, per on avançava. La paraula també havia esdevingut una herència i una experiència feixuga. La malfiança, el recel, la suspicàcia, la sospita, l'escepticisme, la desconfiança s'havien apoderat de la nostra relació amb la paraula. Al nostre país, als Països Catalans, aquesta experiència occidental i contemporània de la llengua ha vingut a afegir-se a una experiència lingüística pròpia força diferent. D'una banda, els catalans hem patit a fons la voluntat de l'Estat espanyol, persistent al llarg de segles i ben activa encara actualment, de dividir i exterminar la llengua catalana amb tota mena de lleis i de coaccions. D'una altra banda, però, hem estat capaços de construir, a desgrat d'això, un moviment tan extraordinari com la Renaixença, que tingué com a centre la recuperació i la fe en la llengua pròpia. Hi ha molta gent del nostre país que és conscient que aquesta fe ha estat una de les columnes principals del gran edifici cultural i social que el nostre poble ha anat construint a l'època moderna.

La nostra poesia, doncs, la nostra literatura, els homes i les dones del nostre país, a més de viure en el clima de desconfiança creixent envers la paraula que es va estenent a Europa a partir dels primers anys del segle passat, han hagut de patir també l'experiència de la persecució i de la voluntat d'anihilament de la pròpia llengua. Això ha afectat sense cap dubte el sentit que té la nostra comunitat del valor de la paraula i de la llengua en general. Ser l'objecte de la voluntat persistent, metòdica, de substitució de la llengua pròpia per una altra d'imposada no pot deixar indemnes els afectats, en tots els ordres dels valors humans i, en primer lloc, en l'ordre de la llengua. A la desconfiança política, social i cultural europea envers el llenguatge nosaltres hi hem hagut d'afegir l'experiència de la voluntat de destrucció física de la nostra llengua. Esclar que la nostra no és una experiència única, ni de bon tros. Hi ha altres països d'occident que han sofert i sofreixen persecucions semblants. Amb redreçaments més o menys reeixits. En tot cas, però, per força, aquesta coacció permanent sobre la nostra paraula ha estat una experiència més directa, més concreta, més feridora de la nostra configuració personal i col·lectiva i, també, ha desvetllat sensibilitats i sabers més disposats a valorar les virtuts profundes de la paraula. La meua opinió és que aquesta experiència afegida constitueix un dels elements que ha dotat la poesia i la literatura catalanes d'un sentit de l'humà específic i de primer ordre. A hores d'ara, si dispo-

séssim dels instruments polítics per fer-la conèixer, la nostra paraula, la paraula de la nostra poesia i de la nostra literatura, ja ha esdevingut una herència literària exemplar, per als homes d'aquí i per als homes del món.

Ara bé, també sabem que la sospita sobre les paraules no és una qüestió estrictament contemporània. Tenim, per exemple, prou documentació sobre la Grècia clàssica, sobre la Xina de Confuci o sobre l'Índia de Buda per constatar que probablement visqueren situacions semblants. És evident que ens hauríem de remuntar molt enllà, massa enllà, en moments que la nostra imaginació no pot ni considerar, per trobar una tribu o una persona que no hagi dubtat de la consistència de la paraula. La paraula és inherent a l'home, forma part substancial de la condició humana. L'home viu en la dualitat, en la lluita constant amb ell mateix, en l'oposició a ell mateix, en la proximitat i la distància permanents amb ell mateix. La paraula no podria ser la companya de l'home, no hi podria creure ni parlar, consolar-lo i encoratjar-lo, si no patís la mateixa inconsistència i no disposés, també, de la mateixa resistència excepcional que l'home.

Sempre i a tot arreu hem exigit molt a la paraula, sovint més que no ens exigim a nosaltres mateixos. Els poetes, els amants, els testimonis, els convertits, els científics, els qui han vist i han oït, li han exigit tot: la transparència, l'exactitud, la plenitud, la unió i la dissolució. I com més exigim, més en sospitem, més en dubtem. Però qui podria renunciar als poders de tota mena que en principi hem atorgat a la paraula? Com Ulisses, els homes sucumbim inexorablement als encanteris del món. No solament a les grans meravelles, com el mar i les seves sirenes, sinó també a les coses pobres, petites, mesquines, que potser s'assemblen més a nosaltres. I hi enviem sempre les paraules perquè ens les expliquin i ens les facin nostres. I arriba un moment que tot se'ns esmuny. No ens podem explicar ni per què existeixen les coses, ni per què són tan belles ni per què s'esvaeixen. No ens podem explicar ni els nostres sentiments ni els nostres pensaments. I llavors, en algun lloc, en el lloc, i en un estat afectiu determinat, ens preguntem: "Per què paraules?".

I en comptes de posar-hi una resposta, amb paraules, amb les paraules que ens sembla que ens esgarrien o ens menteixen, fem el salt, i hi oposem una evidència, hi oposem el que de més incontestable tenim davant dels ulls, com si els ulls valguessin més que la paraula. Hi oposem la segona part del vers, l'entonació i la melodia més difícils i més afir-

matives: "Aquest blau intens / del mar és prou." Joan Vinyoli oposa així els dos abismes a què porten inevitablement les paraules: la paraula i l'ésser, l'ésser i la paraula. Els homes, per expressar el blau intens, el món i les coses fem servir la paraula, per expressar els nostres sentiments i els nostres pensaments fem servir la paraula. És l'organisme comunicatiu més potent que tenim. Hem establert un vincle indissoluble entre l'existència, la nostra existència, i la paraula, l'hem establert o ens hi hem trobat establerts. Un vincle que ens constitueix com a éssers expressius, és a dir, com a éssers compresos en la paraula i compromesos en la paraula.

El cabal que engega la segona melodia del primer vers és massa gran i massa impetuós. La riba del primer vers no el pot contenir. I, a més, ara la melodia de l'ésser s'ha imposat i comença a lliscar. Cal, doncs, com sap fer molt bé el poeta en situacions d'amuntegament d'energia, deixar que el corrent desbordi el primer vers i que inundi una part del segon. No és que així atenuï la tensió rítmica del primers vers, ans, més aviat, pretén d'accentuar-la. No s'han pas acabat amb això els contrastos i les topades que el poema conté. Però l'*Elegia de Vallvidrera* ha d'expressar els acords i els desacords que mouen l'home. Ha d'arribar fins on pugui, enllà. L'existent existeix i resplendeix amb blaus intensos. I ha de ser dit, ha de ser acollit, ha de ser habitat i ha de ser reconegut. I és amb la paraula que el món hi continua essent dit. La contraposició fonamental entre ésser i paraula continua actuant, doncs, i torça i torçarà amb força, trenca i trencarà més d'una vegada encara el filferro del vers.

Tanmateix, el que és cert és que, fins i tot negant-la o desnonant-la, la paraula ha retallat i ha configurat per l'home i per a l'home alguna mena de realitat, sigui aquesta inefable o no, material o immaterial, objectiva o subjectiva, il·lusió o electrons. La paraula de l'home ha acollit el blau, l'intens, el mar i l'excés i la suficiència. La paraula s'ha fet campana i ressò, d'una manera incerta i, segurament, incompleta, de l'existent, i l'ha proclamat. No sabem quan la paraula acudí als llavis de l'home, ni per què, ni com. És més, no ens podem imaginar l'home sense la paraula, com no ens el podem imaginar sense la vista o l'oïda. De temps immemorial les paraules han anat i han vingut de l'home a l'home, de l'home als éssers i a l'univers, en el poema, en la conversa o en la vida silenciosa de la intimitat. La proclamació que efectua la paraula sempre ha estat una acollida, una reconeixença de l'existent. Com afirmen dos versos de la darrera part de l'*Elegia*

de Vallvidrera, "el que, però, perdura/ ho funden els poetes". Són paraules alemanyes d'un poeta alemany, Hölderlin, que Joan Vinyoli tradueix, repeteix i també acull, i en les qual posa, a desgrat de tot, confiança. No hi ha dubte que el poeta sabia que nosaltres, gent de parla catalana, hi afegiríem, en escoltar-les, la nostra experiència sobre les paraules. La de la coacció i l'extinció, la de la usurpació de l'herència personal i col·lectiva i la de la renaixença i la reconstrucció i, en primer lloc, la de la fundació de la llibertat. Fet i fet, cada persona, cada tribu, cada poble escolta amb la seva veu, i és amb la seva veu que assaja d'acostar-se als altres sons i a les altres experiències, als altres mons i als altres sentits. Aquells dos versos finals, però, són, per més allunyats que estiguin del primer vers, una resposta a la pregunta inicial, "Per què paraules", i a la necessitat que té la nostra època d'escoltar-les i d'escoltar-nos-hi a fons.

En el territori de l'humà és així com es fa la poesia i el diàleg entre l'home i el món, entre l'home i l'home: sempre arran de dos abismes. La desconfiança en la paraula sempre acaba en desconfiança en l'home. La coacció sobre la paraula sempre acaba en coacció sobre l'home. I la desconfiança en l'home i la coacció sobre l'home sempre és el punt de partida d'una nova afirmació de l'home i de la paraula. La poesia mesura i comunica contínuament la distància entre la paraula i l'existent, i sempre hi troba distància i sempre hi troba proximitat. La humanitat, a través de la paraula i de la diversitat de paraules, ha estat un diàleg difícil i ininterromput amb l'existent. Per habitar-lo i per habitar-hi. Per conèixer-lo i per reconèixer-lo. La poesia ha estat el vaixell insígnia d'aquesta tasca que l'home s'ha proposat: salvar l'insalvable.